

Mona Dániel

A ZENESZERZŐ KRITIKUS*

Mosonyi Mihály Zenészeti Lapokban megjelent kritikáiról

Zenekritika... Ez a pontos megfogalmazás, ha Mosonyi Mihály *Zenészeti Lapokban* megjelent kritikái jellegű írásainak műfaját szeretnénk meghatározni. A szándékom az volt, hogy megvizsgáljam Mosonyi koncertkritikáit, de hamar kiderült, ez az elemzés kevés lenne ahhoz, hogy ítészi énjét bemutassam. Mosonyi 1860 és 1867 között írt a *Zenészeti Lapokba*, melynek online adatbázisa ebből az időintervallumból mindössze két koncertkritikát tüntet fel Mosonyi neve alatt.¹ A *Joachim József második s utolsó hangversenye* című, 1861. márciusi írás² azonban Ábrányi Kornél munkája. Egyetlen Mosonyi-koncertkritikánk tehát az 1866 áprilisában megjelent, a Budai Dalárda 25. dalestélyéről értekező cikk.³ Az alig több mint egyhasábos írásnak csupán két apró bekezdése foglalkozik mai értelemben vett koncertkritikai észrevételekkel. A dalest első felének értékelése kimerül a műsorválasztás leírásában és néhány dicséző szóban:

Visszatérve a fentnevezett estélyre, annak műsora igen érdekesen és változatosan volt összeállítva. Az 1-ső rész 3 kardalt, egy bariton-áriát és egy kettőst foglalt magában két női hangra. Ez utóbbi választás tapintatos volt, egyike az Mendelssohn legszebb dalainak, s Knahl Adél asszony és Vacaro Anna kisasszony oly szépen értelmezték azt, hogy közki-vánatra ismételniök kellett. A bariton ária is Denkenberger F. Úr által szép előadással értelmezve méltó elismeréssel találkozott.⁴

A koncert második feléről hasonló tárgyilagossággal szól Mosonyi. (Hogy ez miért olyan meglepő, arra többi kritikájának stílusa ad majd magyarázatot.) E ponton kitér az egyik mű szerkezetére, fordítójára, illetve az e darab sikeres előadásához szükséges szorgalomra – az énekegyletére és a karmesterére egyaránt. Kiemeli a zenekari kíséretet szolgáltató katonai bandát is, mely kiválóan oldotta meg a

* A Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont Mosonyi Mihály tiszteletére rendezett emléknapján, 2015. október 3-án a Régi Zeneakadémián elhangzott előadás írott változata

1 Mosonyi Mihály Asmodi álnéven is publikált a *Lapokba*, ám ezek kivétel nélkül az ún. „Zenészeti nap-tár” rovat feljegyzései: egymondatos hírek, zenei tréfák – kizárólag az 1860/61-es évfolyamban.

2 Mosonyi Mihály: „Joachim József második s utolsó hangversenye”, *Zenészeti Lapok* (a továbbiakban: ZL) 1/25. (1861. márc. 21.), 198–199.

3. Uő: „A budai dalárda 25-ik dalestélye”, ZL, 6/26. (1866. ápr. 1.), 206–207.

4 Uott, 206.

komfortzónájukon kívül eső zenei feladatot. E dicsérő szavakat a budai dalegylet méltatása követi, s ez a szakasz már átvezet Mosonyi legfontosabb célkitűzéséhez: az eredeti magyar zene ápolásának hirdetéséhez.

Szivünkéből ohajtjuk, hogy a budai dalárda ezután is maradjon meg kitűzött célja mellett, s hogy főleg a magyar művészet egyik főgyámját, főtámaszát találja fel benne, mert csak ez által fogja igazán betölteni magyar dalegyleti állásából folyó honfui hivatását.⁵

Ilyen és ehhez hasonló gondolatokat fogalmaz meg a cikk első felének egészében – a dalegyletek fontosságáról, illetve új magyar dalok előadásának szükségességéről. Sőt, kijelenthetjük, hogy valamennyi kritikai írása a magyar zene fejlődésének, az önálló magyar művek születésének istápolásán keresztül értékeli aktuális tárgyát, a középpontban a fiatal magyar zeneszerzők munkáival és a hazai zenei intézmények feladataival. Az alábbiakban azonban a cikkekben található, szigorúan a zeneművekről szóló kritikai megjegyzésekre fókuszálok, s nem foglalkozom Mosonyinak a zeneéletről szóló általános elmélkedéseivel, valamint a fiatal komponisták életrajzát ismertető bekezdésekkel, vagy épp az őket bátorító nyílt levelekkel.⁶

Mosonyi Mihály zenekritikái ugyanis a *Zenészeti Lapok* számára bírálat céljából beküldött művekre vagy akkoriban megjelent kottaújdonságokra adott nyilvános válaszok. Az előbbi olykor *Gyakorlati bírálat* címen az adott zenemű (általában dal) Mosonyi-féle átiratát jelentette.⁷ Az összes többi esetben azonban Mosonyi szóban, hasonlatokon (gyakran természeti párhuzamokon) keresztül mutat be, s ítéel meg egy-egy darabot. Annál feltűnőbbek azok a példák, mikor egészen konkrét zenei kifejezésekkel ír a technikai problémákról. Fáy Antal *Divat-csata* című, az élet szakaszait három táncban megjelenítő zongoradarabjáról például így ír 1861 februárjában:

A kérdéses tánc-zeneműnek szelleme, fogalmazása s jelleme felett semmi észrevételem sem lehet. Szerzőnek minden ízéből kitetszik a nem mindennapi zeneköltő. De a mi a darab gyakorlati részét vagyis a kivittelt illeti, erre nézve már kénytelen vagyok a zongoraszat polgári törvénykönyvére hivatkozni. Midőn szerző mint a szél arája tombolva száguld fel s alá a zongora billentyűzetén, s talán épen a sorsnak tesz szemrehányásokat, hogy miért nem látta el oly kezekkel, melyekkel hét nyolcadközt, vagyis az egész zongorát egyszerre lehetne hangoztatni; akkor bátor vagyok szerényen figyelmeztetni, hogy legyen szives eszményvilágából a földre leszállni, s higgadtan szélyel tekinteni maga körül. Ha ezt teszi, azt hiszem meggyőződhetik, miszerint a földön élő s zongorázó gyöngéd nőnem csak nro 6, (s legfeljebb 6 és 3/4) az erősebb magunk nembeli emberfia pedig rendszeren csak nro 7 (legfeljebb 7 ¹⁰/₁₀₀₀) Jaquemár kesztyűt szokott használni. Az igaz hogy az úgynevezett á la lion féle hosszúra növesztett körmök egy kissé meghosszabbítják az ujjakat, de azért még sem teszik képessékké ilyen alaku tizes hangközök kényelmes fogására pl.:

5 Uott, 207.

6. Ld. pl. Uő: „A zene költő élete s működési tere”, *ZL*, 1/11. (1860. dec. 12.), 81–85., 1/12. (1860. dec. 19.), 89–91. és 1/13. (1860. dec. 26.), 97–99.; vagy „A Buda-pesti zenede: Annak teendői általában a zeneművészet terjesztése, de különösen a magyar zene emelése s fejlesztése érdekében”, *ZL*, 1/17. (1861. jan. 23.), 129–130., 1/18. (1861. jan. 30.), 137–139., 1/19. (1861. febr. 6.), 145–148. és 1/20. (1861. febr. 13.), 153–154.; vagy épp „Reményi Ede úrhoz”, *ZL*, 1/27. (1861. ápr. 3.), 209–212. stb.

7. Ld. uő: „Gyakorlati bírálat”, *ZL*, 2/19. (1862. febr. 6.), 146–149. és 2/31. (1862. máj. 1.), 241–244.

Majd jön a mosonyis zárómondat:

Az ily körmök inkább beillenének fegyvereknek, melyek azonban nem igen sok emberéletet oltanak ki, de annál több sebet szoktak okozni a hallérzéki létszereknek.⁸

A zongoraszólam bonyolultsága, vagyis – ahogy Mosonyi mondja – az „ujtörő gimnasztika” Fáy dalai kapcsán is előkerül. A zongorakíséret soha nem nyomhatja el az éneket, mert „ily modorban kezelve egy dal hasonlít valami szép virághoz (énekrész) melyet a fölé hajló lombozat (a kíséret) egészen eltakar s láthatatlanná tesz.”⁹ A természeti képet kottapélda követi, először az eredeti, aztán Mosonyi javaslata:

A következő példából lassan kiderül, Mosonyi akkor lép ki a hasonlatok világából, ha olyan negatív kritikát fogalmaz meg, amelynek tárgya igazán bosszantja. Ilyen Reményi Edének a *Rákóczy-induló*ból készített zongoraátírata, melyről ekképp nyilatkozott 1860 októberében:

Reményi úr, fent nevezett átíratával élet-eret sértő nehéz sebet vágott eme nemzeti szentélyünk oltárfáján, mert a „Velencei farsang” módjára, ugronc-pólcot csinált abból, hogy rajta művészi halálugrásokot mutogathasson a bámuló közönségnek.

Az átíratot Liszt Ferenc munkájával állítja szembe:

Miután e páratlan nemzeti induló, már különböző fokozatu zongora-átíratokkal bír; tehát szükségtelen volt Reményi úrnak elszenteleníteni [sic]. Nincs oly osztálya a zongora játszóknak – a kezdőtől fogva a remeklő művészig – melynek számára abból kellőleg megfelelő átírat már ne létezne, s a mi eddig van, az mind tiszta, hű, s elferdíten is egyszerűsmind. Midőn Liszt Ferenc legelőször hangversenyezett hazánkban, egy hangot se változtatott ez induló eredeti dallamán s beltartamán, s a gyakoroltabb zongorászok, jeles Erkelünknek köszönhetik, hogy e minden tekintetben sikerült átíratnak birtokába juthattunk. S midőn Liszt másodszeri itt léte alkalmával (1846-ban) más modorban játszta a „Rákóczyt” az onnan volt, mert ő azon genialis művészek egyike, kik soha se ismétlik magu-

8. Uő: „Mezei dalvirágok, Eredeti 20 népdal zongora kísérettel, Divat-csata, Csárdás – Hangüdvözlet az ifjusághoz, zongorára szerzé: Fáy Antal”, *ZL*, 1/21. (1861. febr. 20.), 163–165., Ide: 164.

9. Uott

kat, s kiknek keze alatt egy mesteri zenemű soha se jelenhet meg ál-ruhában. Azért, hogy valaki magára ölti az oroszlány bőrét, még korántsem lesz oroszlány.¹⁰

Reményi egyik legfőbb bűne, hogy eltér a dallam eredeti hangnemétől, az a-molltól, sőt egy alkalommal dúrban szólaltatja meg a témát. Ízelítő a darab részleteinek gunyoros kritizálásából:

A kezdet után komolyan, s határozottan akar tovább menni, de mindjárt az ötödik méretű lépésnél megbotlik, s egyik tarka foltja kifeszlik. A 2-ik részben harlekinünk hős akar lenni, de tagjai annyira be vannak fáslizva, hogy szabadon s természetesen nem képes mozogni, valamint hogy egy íze ki is ficamodik; s kénytelen lesz a műtét okozta sebet „Ossia” tapasszal eltakarni.¹¹

Mosonyi írásai közt találunk néhány, az adott szerző munkásságát általánoságban méltató megjegyzést is. Ilyen Palotásy Jánosról szóló írása 1861 februárjából,¹² amelyben az ifjú komponista gazdag fantáziáját dicséri, s annak szorgalmas tanulással való társulását igen biztatónak és előremutatónak véli. Ugyanebben a hónapban Svasits Lászlót így értékeli: „Dallamai bizonyos régi, méltóságos jelleműek, s meleg kifejezéssel bírnak; összhangzata természetes folyású, s darabjainak szerkezete, külalakja, a maga nemében egészen sikerültnek mondható.”¹³

Minekutána Mosonyi szimfonikus művekkel egyáltalán nem, zongoradarabokkal is csak elvétve foglalkozik, s kritikai életművének legnagyobb részét az „eredeti magyar költött népdalokról” való írás teszi ki, gyakran visszatérő problémája a dalok prozódiaja. Elsősorban a *Katholikus egyházi énektár*ról írt többrészes cikkében¹⁴ hívja fel a magyar szerzők figyelmét a szöveg és a ritmus harmóniájának életbevágó fontosságára. Kohányi Samu magyarországi népiskolák és óvodák számára írt gyermekdalait is részben hasonló okokból kritizálja.¹⁵ Az 1863 áprilisában megjelent cikk bővelkedik a kottapéldákkal prezentált prozódia-javítási tanácsokban. Az 1860-as évek, amikor Mosonyi a *Zenészeti Lapok* munkatársa volt, az átalakulás időszaka a prozódiaiban. Javában születnek még olyan művek, melyek a dallam abszolút elsőrendűségét tartják szem előtt, nem figyelve a szöveg belső ritmusára, ugyanakkor a haladóbb szerzők már a szöveghez igazítják a zenei anyagot. Kohányi dalának javításában azonban nem csak a szöveghez igazított gyermekdal-barát ritmust figyelhetjük meg. Az eredeti 3/8-ot Mosonyi 2/4-re cseréli, talán mert a páros ütem felel meg a 19. századi népies dal-felfogásnak, míg a páratlant nem tartották magyar sajtóságnak. A korrekció tehát több szempontból is „magyarosítja” a dalt:

10. Uó: „Rákóczy-Induló, zongorára átírta...Reményi Ede”, ZL, 1/4. (1860. okt. 24.), 28–30., Ide: 29.

11. Uott

12. Uó: „Palotási Pecsényánszky János összes költeményei”, ZL, 1/20. (1861. febr. 13.), 156–158.

13. Uó: „Magyar szerzemények Svasits Jánostól, zongorára alkalmazva”, ZL, 1/22. (1861. febr. 27.), 172–173., Ide: 172.

14. Uó: „Katholikus egyházi énektár”, ZL, 1/45. (1861. aug. 7.), 357–358., 1/46. (1861. aug. 14.), 364–365., 1/47. (1861. aug. 21.), 371–373. és 1/48. (1861. aug. 28.), 381–383.

15. Uó: „Gyermekdalok a magyarországi népiskolák és óvodák számára, zenéjét szerezte Kohányi Samu”, ZL, 3/31. (1863. ápr. 30.), 248–249.

Vigan

Hogyha lá - tom a ma - dár - kát, ve - le é - ne - kel - nék,
és ha lá - tok fű - ge bá - rányt, ve - le fel - szö - kel - nék.
Hogy - ha lá - tom a ma - dár - kát, ve - le é - ne - kel - nék,
és ha lá - tok fű - ge bá - rányt, ve - le fel - szö - kel - nék.

A továbbiakban Mosonyi Mihály legmosonyisabb zenekritikáiból szemezgetünk. A már említett Fáy Antalnak, az „ujtörő gimnasztika” mesterének szóló kritikájában a szerző dalai kapcsán Mosonyi maga fogalmazza meg írói stílusának lényegét: „Engedje meg a tisztelt szerző, hogy azokat [ti. a dalokat] egyenként röviden jellemezzem költői képekben s őszintén; ezáltal csak arról óhajtanám meggyőzni, hogy azok szerkezetét s jellemét kellőleg kifürkészttem.”¹⁶

Mint minden alkalommal, ezúttal is egy metaforán, Fáy esetében az építészettel kapcsolatos metaforán keresztül mutatja be az elemzett műveket. A 2. szám „Erős védfal, melyhez az anyagot kővé vált fájdalomi könyvek szolgáltatták”, a 6. „Valóságos csillagsánc”, a 10. „Ámor temploma, melyhez szerző az anyagot arkádiai tej s mézből válogatá”, a 18. pedig „Szükségből emelt dalkerítés, melyet leginkább a költő szavai őrzének meg a vihar rombolásaitól”.

1862 áprilisában a *Rákóczy*-átirata miatt sokat bírált Reményi Ede zongorára írt népdalai és csárdásai ösztönözték Mosonyi egyik legizgalmasabb cikkét.¹⁷ Valamennyi problémát két oldalról, a minden emberben bent lakozó jó és rossz szellem szemszögéből értékelte úgy, hogy az előbbinek képzeletbeli kék, az utóbbinak képzeletbeli vörös tollat adott, hogy megvívjanak egymással, és bevéssék véleményüket a kottába. Hiba-e, hogy nem lehet a „csárdás” feliratú tételre csárdást járni, vagy ez a kifejezés csupán a mű karakterére utal, mint Chopin mazurkáinak esetében? A tempótól kezdve a hangnemi kérdéseken át egyes hangzatok vagy akár hangok megkérdőjelezéséig mindenben összeveszik a kék és a vörös, s várják a háttérben szivarra gyújtó Mosonyi döntését. „Végül bátor vagyok megjegyezni – írja Mosonyi –, hogy a vörös vonalai által ne hagyja magát Reményi úr félrevezettetni, s hogy csak bátran haladjon tovább ez újonnan kezdett pályáján. A vörös, ki

16. Uő: „Mezei dalvirágok, Eredeti 20 népdal zongora kísérettel, Divat-csata, Csárdás – Hangüdvözet az ifjusághoz, zongorára szerző: Fáy Antal”, *ZL*, 1/21. (1861. febr. 20.), 163.

17. Uő: „Eredeti magyar népdalok és csárdások”, *ZL*, 2/27. (1862. ápr. 3.), 214. és 2/30. (1862. ápr. 24.), 234–237.

különben még tekintélyes számu szövetségeseikkel rendelkezik, annál fényesebben fog legyőztetni.”¹⁸

Frank Ignác esetében nem a kritikus énekei, hanem maguk a darabok vannak megszemélyesítve.¹⁹ Mintha különböző személyeket mutatna be, Mosonyi emberi karakterekként vázolja fel a tételeket. Az egészen meseszerű leírásba ugyanakkor egy zenei szakkifejezés is vegyül. Lássuk, hogy ír Frank Ignác *Komlókert* csárdásáról:

Ez egy kissé mélyebben tekintett a pohár fenekére. Zavart volt tekintetve midőn merően szemébe néztünk, s semmi összefüggést sem találtunk beszédében. De szívesen elnézük ezt neki, mert bizonyosan a sok jó barát csábitotta el, kik mindmeg annyian koccintgattak vele. Azonban szorosan még sem feledkezett meg kötelessége felől, s a csárdásban magához tért, sőt a 2-ik részben merészségének is adá jelét a mennyiben egy hatalmas kortyintást tőn a táborig kulacsból. Ezen kortyintás (8 méretes trilla) különben nagyon sikerült, habár merész vállalkozás leendett egy zenemű végén, hahogy az alá alkalmazott harmoniák alapjai nem lennének oly igen ingoványosok.²⁰

Kotta nélkül Mosonyi elemzése – mint azt az iménti idézet is bizonyítja – nem értelmezhető igazán. S bár a *Zenészet*i Lapok gyakran mellékelte a szóban forgó darab kottáját, sok esetben, mint itt is, csak a Mosonyi által megadott néhányhangos kottapéldák nyújtanak segítséget. Az olykor a konkrét hangok szintjéig hatoló elemzés máskor madártávlatból, a költői képek homályos üvegén át vizsgálja a műveket. Roppant találó azonban Zimay László *Rózsza és tövis. Hat eredeti magyar dal* című, 1860-ban megjelent ciklusának kritikája, mely – több Zimay-mű elemzésével egyetemben – a következő év áprilisában jelent meg.²¹

„Rózsza és tövis. Hat eredeti magyar dal” – Nem tudjuk, hogy ez úttal a rózsák után nyuljunk-e, hagyván töviseit a szerzőnek, vagy pedig megfordítva? Nem! mind a kettőt megsztjuk.²²

Ez után rózsás-tövises hasonlatba csomagolt szórszálhasogatás következik. A *Ne huzd ne huzd azt a vigat* című dalban az énekszólam egyik ütemének hangjait kifogásolja Mosonyi, s javasol helyette mást:

Ugyanebben a dalban a ritmust érintő javaslat alkalmával már csak saját változatát tünteti fel, az eredetit nem, talán azért, mert „ezen kis tövist szívesen elfo-

18 Uott, 237.

19. Uó: „Frank Ignác”, *ZL*, 1/27. (1861. ápr. 3.), 213–215.

20 Uott, 214.

21. Uó: „Zimay László szerzeményei”, *ZL*, 1/29. (1861. ápr. 17.), 228–230.

22 Uott, 229.

gadjuk a szép rózsával együtt.”²³ Az eredeti kottával összevetve látszik, hogy a ballás bokázó ritmus került egyszerűsítésre, egyszersmind korszerűsítésre.

Ugyanígy nem látjuk az eredeti változatot a *Szegény legény vagyok* című dal második részének 5–6. ütemében. Pedig csak annak ismeretében derül ki, milyen tövist is talált Mosonyi ebben a „kifejlett bájos illatu rózsában”.²⁴ A 6. ütemet megelőző VII. fokú szűkített szeptimakkord helyett V. fokú szextet ajánl, a sima I. fok helyett pedig domináns akkordot. Amíg néhol csak annyit mond, hogy „az alhangmenet már hervadni kezd”,²⁵ addig máshol részletekbe menő összhangzattani vitákat nyit:

Mosonyi Mihály zenekritikái arról árulkodnak, hogy a zeneszerző és kritikus a kottán keresztül elsősorban a művek nemzeti zenekultúrában betöltött szerepét vizsgálta, de az érdemesnek talált alkotásokban az utolsó akkordig hajlandó volt elmélyülni.

Kritikusi ars poeticáját ő maga a következőképpen fogalmazta meg:

A megnemérdemlett dicsérő kritika, melyre valaki rang, születés vagy a kritika kedvező eljárása által tett szert, csak megölő mérge a további művészeti működéseknek. – Egy igazságos, de szigorú kritikánál nem kell hirtelen elítélni, kárhoztatni az orvost, ki a keserü lapdacsokat nyújtá, melyek az egészség helyreállítására szükségesek valának.²⁶

23 Uott

24 Uott, 230.

25 Uott

26. Uő: „Műbírálatok”, *ZL*, 2/46. (1862. aug. 14.), 365–366., ide: 365.

ABSTRACT

DÁNIEL MONA

THE COMPOSER AS CRITIC

Musical Criticism by Mihály Mosonyi Published in the Zenészeti Lapok

Mihály Mosonyi (1815–1870) as a composer, a musical journalist and a musical pedagogue had only one aim: to raise the culture of the Hungarian music-loving public to a European level, and to advance the composition of Hungarian music. He was a supporter of the musical institutions then in operation and the movement for new Hungarian music. In 1842 he moved to Pest, from which time he was occupied with establishing an independent Hungarian musical journal, a project realized when on October 3rd 1860 there appeared the first issue of *Zenészeti Lapok*. The editor was Kornél Ábrányi and Mosonyi was one of the chief contributors. He wrote many different columns and on occasion also the editorial. In addition he wrote concert reviews, criticisms of new compositions and some open letters. He often analysed and improved works by second and third rank amateur composers, and at other times the journal published folk song arrangements by him or even his lessons in harmony. Up until his departure in March 1866 around two hundred articles by him appeared in *Zenészeti Lapok*, often in serialized form. Regardless of whether it was a column or the subject of an article he was writing, his desire was to further the cause of Hungarian music.

Dániel Mona is a final year student at the Ferenc Liszt Music Academy in Budapest. He obtained his BA in 2014 and is at present finishing his MA. He works as a musical journalist, and also since the spring of 2014 as a research assistant at the Liszt Ferenc Memorial Museum and Research Centre.